

12. Протченко И.Ф. Лексика и словообразование русского языка советской эпохи / И.Ф. Протченко. – М. : Наука, 1975. – 351 с.

13. Холявко І.В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-х років ХХ ст. (семантико-функціональний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І.В. Холявко. – Кіровоград, 2004. – 20 с.

Я. СНИСАРЕНКО

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКА КАК СПЕЦИФИЧЕСКАЯ ЛЕКСИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ

В статье рассматриваются основные проблемы изучения происхождения понятия «общественно-политическая лексика». Проанализированы отличия между общественно-политической лексикой и общественно-политической терминологией.

Ключевые слова: общественно-политическая лексика, общественно-политическая терминология, лексическая единица, лексическая семантика.

Y. SNISARENKO

SOCIO-POLITICAL LEXIS AS SPECIAL LEXICAL CATEGORY

The article deals with the problem of investigation the origin of the notion «socio-political lexis». The difference between socio-political lexis and socio-political terminology is analyzed.

Key words: socio-political lexis, socio-political terminology, lexical unit, lexical semantic.

УДК 811.112.2'373.612.2

Галина СТРОГАНОВА

ВЖИВАННЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ МЕТАФОР В НІМЕЦЬКОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ СТАТЕЙ)

Статтю присвячено дослідженню прецедентних метафор в сучасному німецькому економічному дискурсі. Виділені основні типи прецедентних метафор на позначення економічних понять та подій, а саме: прецедентне

ім'я, прецедентна ситуація, прецедентний текст та прецедентне висловлювання.

Ключові слова: економічний дискурс, прецедентна метафора, прецедентна ситуація, прецедентний текст, прецедентне ім'я, прецедентне висловлювання.

В сучасному німецькому економічному медіадискурсі спостерігаються дві протилежні тенденції: з одного боку – це прагнення автора до максимальної свободи, до виявлення його творчої індивідуальності, а з іншого – активне використання вже існуючих засобів вираження думки, що дозволяє авторові частково приховати власну суб'єктивність та співвіднести свій текст з існуючими традиціями [4]. Одним з найбільш яскравих засобів поєднання зазначених тенденцій в економічному дискурсі є вживання прецедентних феноменів.

В сучасній лінгвістиці вивченню проблеми прецедентності присвячено чимало праць. Більшість існуючих досліджень прецедентності виконано на матеріалі художньої літератури (Євтюгіна А. О., Кузнецова Я. В., Кузьміна Н. О., Разумова Л. В., Саксонова Ю. Ю., Снігирев О. В., Фатеева Н. О. та ін.). Разом з тим все частіше зустрічаються публікації, присвячені дослідженню даного феномену в політичному (Ворожцова О. О., Немирова Н. В., Спиридовський О. В., Чудинов А. П.), публіцистичному (Клушина Н. І., Смулаковська Р. Л., Нахімова Є. О., Ушакова П. Б.) та рекламному (Крюкова І. В., Кушнерук С. Л., Пикчулева Ю. Б., Рязанова М. С., Терських М. В.) дискурсах. Проте дослідження прецедентності в економічному дискурсі відсутні, що обумовлює актуальність обраної теми.

Дана стаття присвячена дослідженню метафорично вживаних прецедентних феноменів німецького економічного дискурсу. Метою дослідження є виділення основних типів прецедентних метафор, які вживаються для позначення економічних понять, процесів та подій. Матеріалом дослідження є економічні статті з німецьких газет «Frankfurter Allgemeine» та «Handelsblatt». В основу даного дослідження покладена створена Ю. М. Карауловим та його послідовниками (Д. В. Багаєва, Д. Б. Гудков, І. В. Захаренко, В. В. Красних, С. Л. Кушнерук, Ю. Є. Прохоров, Г. Г. Слишкин та ін.) теорія прецедентності.

Термін «прецедентний текст» був уперше вжитий Ю. М. Карауловим. Ю. М. Караулов називає прецедентними такі тексти, що є значущими для тієї чи іншої особи в пізнавальному та емоційному відношенні; мають надособистісний характер, тобто добре відомі й широкому оточенню даної особи, включаючи її попередників і сучасників; тексти, звернення до яких повторюються в дискурсі даної мовної особистості [1, с. 216]. Караулов дає настільки широке визначення вказаних текстів, що до складу цих феноменів виявилось можливим включити різноманітні одиниці – лексеми, фразеологізми, речення, а також невербальні одиниці.

Дане дослідження ґрунтується на найбільш авторитетній сучасній концепції прецедентності, відповідно до якої виділяють наступні види прецедентних феноменів: прецедентні імена, прецедентні висловлювання, прецедентні тексти та прецедентні ситуації [2].

1. Прецедентне ім'я (ПІ) – це індивідуальне ім'я, яке може бути пов'язаним з відомим текстом, як правило, прецедентним, або з прецедентною ситуацією. При вживанні ПІ в комунікації здійснюється апеляція не власне до референту, а до набору диференційних ознак прецедентного імені [3, с. 48]. Слід зазначити, що в деяких дослідженнях як ПІ розглядаються не лише власні назви та імена, але й назви подій, літературних, музичних, наукових творів та артефактів [4].

2. Прецедентна ситуація (ПС) – це значима подія, яка реально відбувалася в житті етносу й цивілізації [5, с. 492]; може позначатися не лише прямо, але й шляхом указання на місце та час її проведення, а також пов'язані з нею артефакти. Таким чином, на ПС можуть вказувати прецедентні імена та прецедентні висловлювання.

3. Прецедентний текст (ПТ) – це відомий твір, актуалізований в інших текстах, повернення до якого кероване механізмами інтертекстуальності [5, с. 492]. До ПТ належать твори художньої літератури, тексти пісень, реклами, анекдотів, політичні публіцистичні тексти тощо [3, с. 48]. Одним зі способів існування прецедентних текстів, які були сформульовані Ю. М. Карауловим, є семіотичний, коли вдавання до оригінального тексту відбувається лише натяком, посиланням або ознакою. Таким чином, до процесу комунікації включається не весь текст, а лише окремі його

фрагменти, що співвідносяться зі ситуацією спілкування або більш важливою життєвою подією [1, с. 127]. Прикладом вживання подібних ПТ може бути метафоричне використання назв деяких широко відомих текстів (наприклад, Одиссея як образне позначення тривалої та небезпечної подорожі).

4. Прецедентне висловлювання (ПВ) – це цитати (в тому числі й трансформовані) з текстів різного характеру [3, с. 48].

В сучасному німецькому економічному дискурсі використовуються всі зазначені типи ПФ, які часто вживаються метафорично з метою яскравого зображення економічних подій.

Як зазначає Є. О. Нахімова, метафоричність та прецедентність – це дуже близькі, але водночас досить самостійні явища, які часто перетинаються, що не заважає їхній автономності [4]. На думку В. В. Красних, здатність функціонувати як згорнута метафора є однією з головних диференційних характеристик ПФ [3, с. 170]. У зв'язку з цим деякі лінгвісти вживають поняття «прецедентна метафора» (С. Б. Кураш, А. П. Чудинов).

Спираючись на класифікацію ПФ, запропоновану В. В. Красних, проілюструємо на конкретних прикладах вживання прецедентних метафор у німецькому економічному дискурсі.

Прикладом метафоричного вживання **прецедентного імені** в економічному дискурсі є поняття (1) «*Die Robin-Hood-Steuer*» («Податки Робін Гуда») [6], що вживається в заголовку економічної статті. Автор удається до даної метафори для характеристики нового типу податків за здійснення фінансових операцій банками, введення яких запропонувала Європейська комісія з метою поповнення бюджету ЄС та поліпшення економічної ситуації в Європі. На думку прихильників даної політики, стягнення податків з банківських установ є цілком справедливим, оскільки саме банки спричинили виникнення фінансової кризи та зараз повинні за це відповідати. Отже, стягуючи податки за здійснення фінансових операцій, політики сподіваються відновити справедливість: «*Geld einnehmen, Banken bestrafen, Märkte beruhigen und Gerechtigkeit schaffen: Eine Transaktionssteuer auf Finanzgeschäfte hat viele Freunde*» (укр.: *Отримати дохід, покарати банки, заспокоїти ринки та відтворити справедливість: ідея про введення податків за здійснення фінансових операцій має багато прибічників*) [6].

Вживаючи прецедентне ім'я *Robin Hood*, автор вище згаданої статті проводить паралель між діями ЄС та вчинками героя середньовічних англійських народних балад, розбійника Робіна Гуда, який теж прагнув відновити справедливість, грабуючи багатих та віддаючи здобуте біднякам. У наведеній прецедентній метафорі спостерігається авторська іронія над зазначеними антикризисними заходами, які, на його думку, не вирішать проблему.

Характерним для сучасного економічного дискурсу явищем є вживання релігійних метафор. Як правило, основою для утворення даного типу метафор є біблійні сюжети, назви та імена (3), а також образи з античної міфології (2):

(2) *Es sei eine gefährliche Illusion zu glauben, Deutschland könne sich von den Problemen in Europa abschotten und wie auf einer Insel der Seligen prosperieren* [7].

В наведеному прикладі благополучна економічна ситуація в Німеччині порівнюється з життям на «островах блаженних», або Елізії (*Insel der Seligen*) – частини потойбічного світу, де перебувають душі блаженних і праведників; чудової країни вічної весни, де немає хвороб, війн та страждань. Даний образ є запозиченням із грецької міфології.

В наступному прикладі використовується біблійний образ долини плачу (*Jammertal*) для метафоричного зображення важкого економічного становища в Італії:

(3) *Einmal wenigstens sollte sich Berlusconi jetzt allein auf die Interessen seines schmerzhaft betroffenen Landes konzentrieren, fordern manche Kritiker des „Cavaliere“. Andere sehen nur in ihm das Glaubwürdigkeitsproblem Italiens und wollen ohne Berlusconi die Fahrt aus dem Jammertal versuchen* [7].

Розглянені приклади (2, 3) являють собою метафорично вживані прецедентні імена.

Як зауважує Д. Б. Гудков, прецедентне ім'я може бути визнано центром категорії прецедентності, оскільки воно часто вживається для позначення прецедентних ситуацій (4) та прецедентних текстів (5). Вживання прецедентного імені для позначення прецедентної ситуації спостерігаємо в наступному прикладі.

(4) *Die Staatsschuldenkrise hat sich über die Länder des Euroraums verbreitet wie im vierzehnten Jahrhundert der Schwarze Tod* [6].

В наведеному прикладі прецедентне ім'я *der Schwarze Tod* («Чорна смерть», чума) вживається для метафоричного зображення економічної кризи. Поширення економічної кризи на європейські країни порівнюється з розповсюдженням епідемії чуми. В даному випадку спостерігаємо реалізацію концептуальної метафори «WIRTSCHAFTSKRISE ALS KRANKHEIT» («ЕКОНОМІЧНА КРИЗА – ЦЕ ХВОРОБА»), яка є досить частотною в сучасному економічному дискурсі.

Дана метафора вказує на конкретну історичну ситуацію, а саме на епідемію «чорної хвороби», яка охопила в XIV столітті всю Європу, забравши життя майже третини її населення. Отже, дане III одночасно можна розглядати і як **прецедентну ситуацію**.

За визначенням деяких лінгвістів (Р. Періс, І. Хеллстен, Є. Нахімова) прецедентні метафори, в основі яких лежить конкретна назва певної історичної події або ім'я історичної особи, а також метафори, які являють собою пряме та непряме посилання на певну історичну ситуацію, належать до групи історичних метафор. Користуючись даним визначенням, метафору *der Schwarze Tod* можна віднести до історичної.

В наступному прикладі вживається прецедентне ім'я *das Glasperlenspiel* (*гра в бісер*), яке відсилає читача до тексту роману Г. Гессе «Гра в бісер» і, таким чином, може розглядатися як згорнутий **прецедентний текст**:

(5) *Die Erwägung, ein Mitglied der Eurozone - damals ging es nur um Griechenland - im Fall drohender Insolvenz auszuschließen, blieb ein Glasperlenspiel: Vertragsrechtlich und politisch ist das nicht möglich, die ökonomischen Konsequenzen wären unabsehbar* [6].

Грою в бісер автор наведеного тексту називає міркування політиків та економістів про виключення неплатоспроможних країн з Євросоюзу. Вживаючи дану метафору, він підкреслює складність та навіть нереальність цього процесу.

Розуміння даної метафори вимагає від адресата знання тексту роману Г. Гессе. В романі немає точного опису правил гри. Вони є настільки складними, що представити їх наочно просто неможливо. Гра в бісер – це ніби фіктивна гра, як і спроба виключити

збанкрутілих членів Євросоюзу насправді виявляється лише утопією. Слід зазначити, що вживання метафор гри є досить поширеним явищем у німецькому економічному дискурсі.

Вживання метафори гри також спостерігаємо в нижче наведеному прикладі прецедентного тексту:

(6) *Dieses strategische Problem lässt sich spieltheoretisch analysieren. Beim sogenannten Feigling-Spiel ("Chicken Game") handelt es sich um das Szenario einer Mutprobe: Zwei Sportwagen – diese entsprechen der Geld- und der Fiskalpolitik – fahren mit hoher Geschwindigkeit aufeinander zu. Dieses Bild entspricht einer unkonventionell laxen Geldpolitik und einer außergewöhnlich expansiven Fiskalpolitik. Wer von den beiden Sportwagenfahrern ausweicht, zeigt seine Angst und verliert das Spiel. Weicht keiner aus, haben beide Spieler zwar die Mutprobe bestanden – doch verlieren sie beim Zusammenprall ihr Leben. Im geld- und fiskalpolitischen Fall wäre höhere Inflation als Konsequenz zu vermuten, wenn der Exit nicht rechtzeitig unternommen wird [6].*

Наведений уривок економічної статті містить докладний текст правил гри під назвою *Feigling-Spiel* ("Chicken Game", варіант гри «Яструби та голуби»): «ідеться про сценарій перевірки на мужність: два спортивних автомобілі їдуть з високою швидкістю назустріч один одному. Той, хто дає дорогу іншому, проявляє страх та програв. Якщо ніхто не поступається – обидва гравці витримали перевірку на мужність, проте при зіткненні вони втрачають життя».

Дані правила являють собою розгорнуту метафору для позначення фіскальної політики країн ЄС, з одного боку, та грошової політики Центральних банків, з іншого, як неефективних шляхів подолання економічної кризи. Щоб запобігти виникненню нової хвилі економічної кризи, держави та Центральні банки мають узгодити свої дії та негайно змінити фіскальну або грошову політику. Отже, хтось повинен поступитися.

Далі пропонується вихід з цієї ситуації: в першу чергу повинна бути переглянута грошова політика: *Auf das „Chicken Game“ übertragen heißt dies: Die Geldpolitik sollte zuerst reagieren, um einen Unfall zu vermeiden [6].*

Серед прецедентних метафор, що вживаються в економічному дискурсі, можна також виділити **прецедентні висловлювання** (7, 8):

(7) *Italiens Finanzminister plant "Blut-und-Tränen"-Sparpaket*

Finanzminister Giulio Tremonti hatte Italien am Donnerstag auf drastische Sparmaßnahmen und Reformen vorbereitet. In der Diskussion seien unter anderem Einschnitte bei den Renten, eine „Solidaritätsabgabe“ bei Jahreseinkommen über 90 000 Euro sowie eine Erhöhung der Produktivität durch weniger Feiertage <...> Italiens Medien sprechen von einem „Blut-und-Tränen“-Paket gegen die Krise [7].

Метафора *"Blut-und-Tränen"-Sparpaket* (Пакет заходів економії «Кров та сльози») вживається для позначення комплексу заходів економії, запропонованих італійським міністром фінансів Дж. Тремонті, а саме: скорочення пенсій, підвищення продуктивності шляхом зменшення святкових днів тощо.

Словосполучення *Blut und Tränen* не є новим і являє собою скорочену форму відомого вислову „*Blut, Mühsal, Tränen und Schweiß*“ («Кров, тяжка праця, сльози та нім»), який вперше був ужитий в 1849 році італійським політиком Дж. Гарібальді в його зверненні до народу, а в 1897 – Т. Рузвельтом у Вищому воєнно-морському коледжі США. Проте найбільшого поширення в західноєвропейських країнах даний вислів набув завдяки відомій промові британського прем'єр-міністра В. Черчилля, яка була виголошена 13-го травня 1940 перед Палатою громад та отримала назву „*Blut, Schweiß und Tränen*“-Rede (англ., Blood, sweat and tears“; укр. «Кров, піт та сльози»).

На сьогодні даний вислів уживається в багатьох мовах, в тому числі й в українській та російській, тому його можна віднести до універсальних прецедентних феноменів.

Ще одним прикладом вживання ПВ є поняття *Kranker Mann Europas* (хвора людина Європи), що використовується для позначення європейських країн, які переживають економічну та політичну кризу. Вважається, що даний вислів був уперше вжитий в 1852 році російським імператором Миколою I по відношенню до ослабленої Османської імперії. В наступному прикладі спостерігаємо вживання даного ПВ по відношенню до економічної ситуації в Німеччині наприкінці 90-х – початку 2000-х років:

(8) *Die (heutige) Situation ähnelt jener der Jahre 1999 bis 2006, allerdings mit umgekehrten Vorzeichen. Damals galt Deutschland als „kranker Mann“ Europas* [6].

Варто зауважити, що дане ПВ є прикладом вживання морбальної метафори, тобто метафори, джерелом створення якої стала концептуальна сфера «ХВОРОБА». Такий тип метафор є дуже поширеним в сучасному економічному дискурсі й часто використовується для зображення економічної кризи та її наслідків.

Прецедентні метафори *Blut und Tränen* та *Kranker Mann Europas* належать до групи історичних метафор, оскільки вони пов'язані з іменами конкретних історичних осіб.

Отже, в результаті аналізу мовного матеріалу нами були виділені такі види прецедентних метафор, як ім'я, ситуація, текст та висловлювання. Варто зауважити, що більшість розглянутих прецедентних метафор належать до типових для сучасного німецького економічного дискурсу морбальних (4, 8) та релігійних метафор (2, 3), а також метафор гри (5, 6), які мають універсальний характер, тобто є зрозумілими для представників різних культур. Крім того, велика частина прецедентних метафор економічного дискурсу представлена історичними (4, 7, 8) та літературними (1, 5) метафорами.

Як показав аналіз мовного матеріалу, прецедентні метафори активно використовуються в німецькому економічному дискурсі для представлення економічних процесів та подій. Наявність прецедентних метафор в сучасному німецькому економічному дискурсі свідчить про його інтертекстуальність. Перспективним напрямком дослідження вважаємо докладне вивчення інтертекстуальних зв'язків метафори в німецькому економічному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – 264 с.

2. Красных В. В., Гудков Д. Б., Захаренко И. В., Багаева Д. В. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации / В. В. Красных, Д. Б. Гудков, И. В. Захаренко, Д. В. Багаева // Вестник МГУ. Сер. Филология. – Москва, 1997. – № 3. – С. 62 – 75.

3. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультуроология : курс лекций / В. В. Красных. – М.: Гнозис, 2002. – 284 с.

4. Нахимова Е. А. Прецедентные имена в массовой коммуникации [Электронный ресурс]. – Екатеринбург, 2007. – Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics2/nakhimova-07a.htm>

5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.

6. Frankfurter Allgemeine [Electronic resource]. – Режим доступа: www.faz.net.

7. Handelsblatt [Electronic resource]. – Режим доступа: www.handelsblatt.com

Г. СТРОГАНОВА

УПОТРЕБЛЕНИЕ ПРЕЦЕДЕНТНЫХ МЕТАФОР В НЕМЕЦКОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ (НА МАТЕРИАЛЕ НЕМЕЦКИХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СТАТЕЙ)

Статья посвящена исследованию прецедентных метафор в современном немецком экономическом дискурсе. Выделены основные типы прецедентных метафор, которые употребляются для обозначения экономических понятий и событий, а именно: прецедентное имя, прецедентная ситуация, прецедентный текст и прецедентное высказывание.

Ключевые слова: экономический дискурс, прецедентная метафора, прецедентное имя, прецедентная ситуация, прецедентный текст, прецедентное высказывание.

G. STROGANOVA

THE USAGE OF THE PRECEDENT METAPHORS IN THE GERMAN DISCOURSE OF ECONOMY (ON THE CORPORA OF THE GERMAN ECONOMIC ARTICLES)

The article is devoted to the research of the precedent metaphors in the contemporary German discourse of economy. The main types of the precedent metaphors used for the denotation of the economic concepts and events are distinguished, viz. precedent name, precedent situation, precedent text and precedent utterance.

Key words: discourse of economy, precedent metaphor, precedent name, precedent situation, precedent text, precedent utterance.

УДК 811.161.1/.2'367.332

Надія ТАТЬЯНЧЕНКО

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСАДИ
ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО
ВИСЛОВЛЮВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОСТОГО
ОДНОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ)**

В даній статті розглядається питання функціонального і семантичного аналізу простого односкладного речення в початковому мовленні, а також визначаються семантико-синтаксичні і лінгвістичні особливості їх вживання в реченнєвій діяльності студентів на нейтральному та науковому рівнях висловлювання.

Ключові слова: зміст, смисл, компонент, функція, конструкція.

Актуальність даної статті спричинена дослідженням нових підходів до активізації мовленнєвої діяльності студентів - нефілологів вищих навчальних закладів, зумовлених їхніми функціональними, професійними та комунікативними особливостями щодо організації всього навчального процесу. Об'єктом статті є виявлення функціональних особливостей мови щодо різновидів структури простого речення як засобу формування суб'єктами учіння висловлювання у науково-навчальному процесі мовлення. За мету у статті поставлено визначити функціонально-семантичні закономірності формування мовленнєвих реченнєвих структур як навчальних висловлювань. У зв'язку з цим у викладі основного змісту статті закладено наступні завдання: 1) з'ясувати, що мова – це не тільки засіб спілкування, а й науково-навчальний стиль мовлення, який потребує певних закономірностей його організації. 2) Проаналізувати основоположні механізми трансформування реченнєвих конструкцій - висловлювання щодо стилістичних норм їхнього використання в початковому процесі.

Поняття «науковий стиль» як функціональний різновид літературної мови за своїм змістом орієнтує носія мови на пізнавально-інформаційні процеси щодо будь-якої науки та освіти.